

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 5 czerwca 2024 r.

Pozycja 53

POSTANOWIENIE

z dnia 8 maja 2024 r.

Sygn. akt SK 6/23

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Stanisław Piotrowicz – przewodniczący
Justyn Piskorski
Julia Przyłębska
Bartłomiej Sochański
Bogdan Świączkowski – sprawozdawca,

po rozpoznaniu, na posiedzeniu niejawnym w dniu 8 maja 2024 r., skargi konstytucyjnej K.W. o zbadanie zgodności:

art. 42 § 4 w związku z art. 459 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 534) w zakresie, w jakim „przepisy te nie przewidują możliwości złożenia zażalenia na postanowienie [s]ądu w przedmiocie nieuwzględnienia wniosku o wyłączenie sędziego od udziału w sprawie”, z art. 176 ust. 1 w związku z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

p o s t a n a w i a:

umorzyć postępowanie.

Orzeczenie zapadło większością głosów.

UZASADNIENIE

I

1. W skardze konstytucyjnej z 11 czerwca 2021 r. K.W. (dalej: skarżący) – reprezentowany przez pełnomocnika z urzędu – wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego z żądaniem przytoczonym w komparycji niniejszego postanowienia.

1.1. Skarga konstytucyjna została wniesiona w związku z następującą sprawą:

Postanowieniem z 3 listopada 2017 r. (sygn. akt [...]) Sąd Rejonowy w P. nie uwzględnił wniosku skarżącego o wyłączenie sędziego od udziału w sprawie karnej prowadzonej przed tym sądem przeciwko skarżącemu.

1.2. Zdaniem skarżącego kwestionowana regulacja jest niezgodna z powołanymi wzorcami kontroli „przez to, że (...) pozbawiono [go] prawa do zaskarżenia orzeczenia wydanego w pierwszej instancji związanego z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego oraz prawa do rozpatrzenia jego sprawy przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd – co nastąpiło z naruszeniem zasad proceduralnych, których respektowania wymaga ustawa zasadnicza – w zakresie, w jakim nie przewiduje zażalenia na postanowienie w przedmiocie nie uwzględnienia wniosku o wyłączenie sędziego od udziału w rozpoznawanej przez niego sprawie” (skarga konstytucyjna, s. 10).

2. Postanowieniem z 1 czerwca 2022 r. (sygn. Ts 185/21, OTK ZU B/2023, poz. 32) Trybunał Konstytucyjny odmówił – na podstawie art. 61 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK) – nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej.

3. Postanowieniem z 20 grudnia 2022 r. (sygn. Ts 185/21, OTK ZU B/2023, poz. 33) Trybunał Konstytucyjny uwzględnił zażalenie skarżącego wniesione na postanowienie z 1 czerwca 2022 r. i nadał skardze konstytucyjnej dalszy bieg.

4. W piśmie procesowym z 15 lutego 2023 r. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował, że nie zgłasza udziału w niniejszym postępowaniu.

5. W piśmie procesowym (z 5 października 2022 r. – tak w piśmie) Prokurator Generalny zajął stanowisko w sprawie, wnosząc o umorzenie postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 u.o.t.p.TK, z uwagi na niedopuszczalność wydania wyroku.

II

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Uwagi ogólne.

Wykorzystanie skargi konstytucyjnej, będącej instrumentem ochrony konstytucyjnych praw i wolności przysługujących jednostce, warunkowane jest spełnieniem wymogów określonych w art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz w ustawie z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK). Analiza formalnoprawna skargi konstytucyjnej nie kończy się na etapie tzw. postępowania wstępnego, w którym Trybunał Konstytucyjny ocenia, czy wniesiona skarga konstytucyjna spełnia wymogi formalne oraz czy nie jest oczywiście bezzasadna. Zgodnie z utrwalonym poglądem, Trybunał Konstytucyjny zobligowany jest do oceny – w każdym stadium postępowania – czy w rozpatrywanej sprawie nie wystąpiła ujemna przesłanka procesowa implikująca konieczność umorzenia postępowania (zob. postanowienie TK z 18 grudnia 2019 r., sygn. SK 71/19, OTK ZU A/2020, poz. 2).

Nadto Trybunał Konstytucyjny, orzekając w składzie wyznaczonym do merytorycznego rozpoznania sprawy, nie jest związany postanowieniami wydanymi w fazie kontroli wstępnej (zob. postanowienie TK z 27 października 2021 r., sygn. SK 6/20, OTK ZU A/2021, poz. 59).

2. Przedmiot i wzorce kontroli.

2.1. Zgodnie z art. 42 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37; dalej: k.p.k. albo kodeks postępowania karnego): „[p]oza

wypadkiem określonym w § 2 o wyłączeniu orzeka sąd, przed którym toczy się postępowanie; w składzie orzekającym w kwestii wyłączenia nie może brać udziału sędzieja, którego dotyczy wyłączenie. W razie niemożności utworzenia takiego składu sądu, w kwestii wyłączenia orzeka sąd wyższego rzędu”. W myśl art. 42 § 2 k.p.k., jeżeli sędzia uznaje, że zachodzi przyczyna wyłączająca go z mocy art. 40 k.p.k. (*iudex inhabilis*), wówczas wyłącza się, składając oświadczenie na piśmie do akt, a na jego miejsce wstępuje inny sędzia.

Stosownie zaś do art. 459 § 2 k.p.k.: „[z]ażalenie przysługuje także na postanowienia co do środka zabezpieczającego oraz na inne postanowienia w wypadkach przewidzianych w ustawie”.

Z *petitum* oraz uzasadnienia skargi konstytucyjnej wynika, że przedmiotem kontroli uczyniono art. 42 § 4 w związku z art. 459 § 2 k.p.k. w zakresie, w jakim „nie przewidują możliwości złożenia zażalenia na postanowienie [s]ądu w przedmiocie nieuwzględnienia wniosku o wyłączenie sędziego od udziału w sprawie”.

2.2. Wśród wzorców kontroli skarżący wskazał następujące przepisy Konstytucji:

- art. 176 ust. 1: „[p]ostępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne”;
- art. 78: „[k]ażda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa”;
- art. 45 ust. 1: „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”;
- art. 2: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

3. Analiza formalna.

3.1. Stosownie do art. 59 ust. 1 pkt 2 u.o.t.p.TK Trybunał Konstytucyjny wydaje na posiedzeniu niejawnym postanowienie o umorzeniu postępowania, jeżeli wydanie wyroku w sprawie jest niedopuszczalne.

Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji: „[k]ażdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji”.

Należy zwrócić uwagę, że „[d]o zasadniczych przesłanek dopuszczalności występowania ze skargą konstytucyjną należy uczynienie jej przedmiotem przepisów (ustawy lub innego aktu normatywnego) wykazujących podwójną kwalifikację. Będąc podstawą prawną ostatecznego orzeczenia wydanego w sprawie skarżącego przez sąd lub organ administracji publicznej, muszą one prowadzić jednocześnie do naruszenia wskazywanych przez skarżącego konstytucyjnych wolności lub praw. Skarżący jest przy tym zobligowany nie tylko do wskazania, które przepisy kwestionowanego aktu normatywnego wykazują taką kwalifikację, ale również do sprecyzowania konstytucyjnego wzorca ich kontroli, a więc wskazania, jakie konstytucyjne wolności i w jaki sposób – jego zdaniem – zostały naruszone przez zaskarżone unormowanie” (postanowienie TK z 19 października 2004 r., sygn. SK 13/03, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 101). W postanowieniu z 26 sierpnia 2020 r., sygn. SK 44/20 (OTK ZU A/2020, poz. 44), Trybunał również przypomniał, że: „[p]rzedmiotem skargi konstytucyjnej może być wyłącznie ten przepis prawa, który stanowił podstawę wydania przez organ władzy publicznej orzeczenia naruszającego prawa lub wolności konstytucyjne skarżącego. Przesądza to o konieczności istnienia merytorycznego związku pomiędzy treścią zakwestionowanego przepisu a podjętym na [jego] podstawie rozstrzygnięciem oraz zarzucanym temu rozstrzygnięciu naruszeniem praw lub wolności konstytucyjnych. Regulacja prawna stanowiąca

przedmiot skargi konstytucyjnej musi więc w ten sposób determinować w sensie normatywnym treść wydanego orzeczenia, że prowadzi to do wskazanego w skardze naruszenia praw lub wolności konstytucyjnych przysługujących skarżącemu”.

3.2. Postanowieniem z 3 listopada 2017 r. (sygn. akt [...]) Sąd Rejonowy w P. (dalej: Sąd Rejonowy) nie uwzględnił wniosku skarżącego o wyłączenie sędziego od udziału w sprawie karnej, prowadzonej przeciwko niemu przed tym sądem.

W toku analizy formalnoprawnej Trybunał uznał, że zakwestionowana przez skarżącego regulacja kodeksu postępowania karnego nie stanowiła podstawy prawnej tego orzeczenia.

3.2.1. Analiza powyższego postanowienia – wskazanego przez skarżącego jako ostateczne orzeczenie sądu w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji – prowadzi do wniosku, że jego podstawą prawną był art. 42 § 1 w związku z art. 41 § 1 k.p.k. (*verba legis* odpowiednio: „[w]yłączenie następuje na żądanie sędziego, z urzędu albo na wniosek strony” oraz „[s]ędzia ulega wyłączeniu, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie”). Zacytowane przepisy kodeksu postępowania karnego zostały wprost wskazane w sentencji postanowienia Sądu Rejonowego z 3 listopada 2017 r. oraz jego uzasadnieniu, jako podstawa nieuwzględnienia wniosku skarżącego o wyłączenie sędziego. Jednocześnie lektura skargi konstytucyjnej jasno wskazała, że skarżący nie kwestionował konstytucyjności tych przepisów kodeksu postępowania karnego, lecz wystąpił o przeprowadzenie kontroli innej regulacji, która w ocenie Trybunału nie była podstawą prawną wskazanego postanowienia, a tym samym nie mogła stanowić przedmiotu niniejszego postępowania.

W tym kontekście Trybunał zauważył, że istota zarzutów podniesionych w skardze konstytucyjnej dotyczyła braku możliwości zaskarżenia postanowienia sądu o nieuwzględnieniu wniosku o wyłączenie sędziego z udziału w rozpoznawaniu sprawy prowadzonej na podstawie kodeksu postępowania karnego. W *petitum* skargi konstytucyjnej skarżący wprost wskazał, że występuje o zbadanie zgodności art. 42 § 4 w związku z art. 459 § 2 k.p.k. w zakresie, w jakim „przepisy te nie przewidują możliwości złożenia zażalenia na postanowienie [s]ądu w przedmiocie nieuwzględnienia wniosku o wyłączenie sędziego od udziału w sprawie”. Uczynił tak, mimo że regulacja ta nie stanowiła podstawy prawnej orzeczenia, z którym skarżący powiązał zarzut niekonstytucyjności. Orzeczenie Sądu Rejonowego nie dotyczyło bowiem problematyki zaskarżalności określonej kategorii postanowień wydawanych w postępowaniu karnym (tj. postanowień w przedmiocie wyłączenia), lecz rozstrzygało co do istoty wniosek skarżącego o wyłączenie sędziego.

Trybunał nie podzielił także zarzutu skarżącego, że w przedstawionej sprawie doszło do naruszenia jego konstytucyjnego prawa do zaskarżenia orzeczenia sądowego. Zdaniem Trybunału postanowienie Sądu Rejonowego nieuwzględniające wniosku o wyłączenie sędziego, wydane na podstawie art. 42 § 1 w związku z art. 41 § 1 k.p.k., w żadnej mierze nie doprowadziło do naruszenia wskazanego prawa. Ingerencja taka nie mogła nastąpić, ponieważ postanowienie Sądu Rejonowego nie dotyczyło zaskarżalności postanowienia wydanego w przedmiocie wyłączenia sędziego, lecz merytorycznie rozstrzygało złożony przez skarżącego wniosek, tj. oceniało, czy w sprawie wystąpiły okoliczności uzasadniające wyłączenie sędziego.

W konsekwencji jako błędną należało zakwalifikować ocenę skarżącego, że „[z]akwestionowane w niniejszej (...) skardze regulacje prawne stanowiły podstawę wydania orzeczenia, o którym mowa powyżej” (skarga konstytucyjna, s. 2). Skarżący wadliwie uznał także, że „[p]rzedmiotowym orzeczeniem, opartym na wspomnianych przepisach, naruszone zostały przepisy art. 176 ust. 1 Konstytucji w zw. z art. 78 Konstytucji w zw. z art. 45 ust. 1 Konstytucji i w zw. z art. 2 Konstytucji (...)” (*ibidem*).

3.2.2. Nadto Trybunał przypomniał, że „w swoim orzecznictwie wyjaśniał warunki, od spełnienia których uzależnia dopuszczalność merytorycznego rozpoznania sformułowanego w skardze konstytucyjnej zarzutu niezgodności przepisów regulujących postępowania przed sądami z konstytucyjnymi wzorcami gwarantującymi prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji oraz dwuinstancyjność postępowania sądowego. W świetle art. 79 ust. 1 Konstytucji, materialnym warunkiem skutecznego wniesienia skargi konstytucyjnej jest doznanie naruszenia określonego prawa lub określonej wolności, które Konstytucja gwarantuje. Naruszenie to musi mieć charakter realny (rzeczywisty), a nie tylko potencjalny. W związku z tym Trybunał przyjmuje, że «[w] przypadku gdy przedmiotem skargi konstytucyjnej jest przepis przewidujący, że w danym przypadku środek odwoławczy nie przysługuje, należy mimo to wnieść środek zaskarżenia, aby uzyskać rozstrzygnięcie wydane w oparciu o normę prawną, która wyłącza możliwość zaskarżenia orzeczenia» (...)” (postanowienie z 12 maja 2021 r., sygn. SK 115/20, OTK ZU A/2021, poz. 27; analogiczny pogląd wyrażono w postanowieniach z 12 maja 2021 r.: sygn. SK 114/20, OTK ZU A/2021, poz. 26 oraz sygn. SK 116/20, OTK ZU A/2021, poz. 28).

Tożsamy pogląd był prezentowany także w orzeczeniach wydanych w fazie kontroli wstępnej (zob. np. postanowienia TK z: 5 kwietnia 2017 r., sygn. Ts 222/16, OTK ZU B/2017, poz. 81; 21 czerwca 2017 r., sygn. Ts 148/16, OTK ZU B/2017, poz. 271; 20 marca 2018 r., sygn. Ts 216/17, OTK ZU B/2018, poz. 109; 8 kwietnia 2019 r., sygn. Ts 147/17, OTK ZU B/2019, poz. 136; 23 lipca 2019 r., sygn. Ts 74/19, OTK ZU B/2020, poz. 17; 16 września 2019 r., sygn. Ts 93/19, OTK ZU B/2020, poz. 22; 15 stycznia 2020 r., sygn. Ts 90/18, OTK ZU B/2020, poz. 261).

Wskazany *modus procedendi* został zaprezentowany także w postanowieniu pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z 10 marca 2015 r. (sygn. SK 65/13, OTK ZU nr 3/A/2015, poz. 35). Trybunał, orzekając w niniejszej sprawie, uznał się związany tym poglądem i nie odnalazł możliwości jego zmiany. Stosownie bowiem do art. 37 ust. 1 pkt 1 lit. e *in fine* u.o.t.p.TK, ewentualne odstępianie od poglądu prawnego wyrażonego w orzeczeniu wydanym w pełnym składzie także wymaga orzekania w składzie pełnym. Tymczasem do rozpoznania niniejszej sprawy wyznaczony został skład pięciu sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Dlatego jako prawidłową należało ocenić konstatację Trybunału Konstytucyjnego – wyrażoną w toku kontroli wstępnej niniejszej skargi konstytucyjnej – że „skarżący nie uzyskał ostatecznego orzeczenia wydanego na podstawie kwestionowanych przepisów k.p.k. Zaniedbanie to wyklucza możliwość merytorycznego rozpoznania wniesionej skargi konstytucyjnej. (...) Dla merytorycznej oceny zarzutów skarżącego konieczne byłoby zatem wniesienie zażalenia na postanowienie Sądu Rejonowego (...) z 3 listopada 2017 r. (...) w terminie siedmiu dni (*argumentum ex art. 460* zdanie pierwsze k.p.k.) od daty doręczenia tego orzeczenia. Choć w analizowanym stanie faktycznym i prawnym nie budziło wątpliwości, że skarżącemu nie przysługiwało zażalenie, nie powinien był – mając w perspektywie postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym – zrezygnować z tego środka zaskarżenia. Tylko w ten sposób mógł bowiem doprowadzić do wydania, w oparciu o kwestionowaną regulację, zarządzenia o odmowie przyjęcia zażalenia, a następnie postanowienia o nieuwzględnieniu zażalenia na to zarządzenie, czyli tym samym do «ujawnienia» przedmiotu skargi konstytucyjnej” (postanowienie z 1 czerwca 2022 r., sygn. Ts 185/21, OTK ZU B/2023, poz. 32).

3.3. Podsumowując, podstawę prawną postanowienia Sądu Rejonowego z 3 listopada 2017 r. stanowił art. 42 § 1 w związku z art. 41 § 1 k.p.k., co wynika *explicite* z sentencji oraz uzasadnienia tego orzeczenia. Skarżący nie uczynił jednak wskazanych przepisów przedmiotem kontroli w niniejszej sprawie. Zakresem zaskarżenia objął natomiast art. 42 § 4 w związku z art. 459 § 2 k.p.k. w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości złożenia zażalenia na

orzeczenie sądu w przedmiocie nieuwzględnienia wniosku o wyłączenie sędziego w postępowaniu karnym, mimo że regulacja ta nie stanowiła podstawy prawnej postanowienia z 3 listopada 2017 r., a tym samym nie mogła zostać zbadana w niniejszym postępowaniu, które stosownie do art. 59 ust. 1 pkt 2 u.o.t.p.TK należało w konsekwencji umorzyć.

Wobec powyższego Trybunał Konstytucyjny postanowił jak w sentencji.